

ВИХОВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

У статті розглядаються теоретичні основи виховання пізнавальної діяльності молодших підлітків у процесі занять фізичною культурою.

Ключові слова: виховання, пізнавальна діяльність, молодші підлітки, фізична культура.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до підвищення рівня інтелекту, а це в свою чергу звертає увагу до досліджень проблем застосування пізнавальної інформації, яка має посилити продуктивність усіх сфер життєдіяльності людини. Суспільство, яке не прагне до інтелектуалізації починає деградувати і помітно відстає від розвинених країн, які в подальшому мають безпосередній вплив на їх розвиток. Збільшення продуктивності суспільства не можлива без усвідомлення та оволодіння методами опрацювання інформації щодо пізнавальної діяльності. Однією з провідних ланок суспільства являються молодші підлітки, тому значну увагу варто приділяти формуванню їхньої пізнавальної діяльності, а це є головним завданням педагогів, психологів тощо.

Питанням формування пізнавальної діяльності учнів молодшого підліткового віку займалися відомі вітчизняні та зарубіжні науковці В. О. Тюріна, Л. В. Рачкова, Л. І. Карміна, Т. В. Бегієва, І. В. Работін, Л. В. Цибовський та інші.

Вітчизняний педагог Л. В. Рачкова [8] займалася вивченням процесу управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час вирішення дидактичних ситуацій. Автор стверджує, що дидактичні ситуації належать до засобів управління процесом навчання.

Л. І. Карміна розглядає пізнавальну діяльність як формування світоглядних знань учнів підліткового віку. Саме знання на думку автора є рушійною силою, яка визначає характер особистісної свідомості, забезпечує обґрунтованість і внутрішню узгодженість світогляду підлітка [4].

Відомий науковець Т. В. Бегієва займалася вивченням наочних орієнтирів у процесі управління пізнавальною діяльністю молодших підлітків. Автор вважає, що для успішного формування пізнавальної діяльності варто застосовувати структуру навчального матеріалу і спеціально організовану взаємодія видів пізнавальної діяльності, яка спирається на узагальнені наочні орієнтири, визначені педагогічні умови і розроблені організаційні форми, методи та прийоми навчання [7].

Як зазначають деякі науковці [3], активізація пізнавальної діяльності підлітків – це складний і багатогранний процес, вирішення якого вимагає не лише багато часу, а й зусиль багатьох спеціалістів.

На думку В. Л. Цибовського пізнавальна діяльність підлітків – це результат самореалізації особистісних якостей учня, якщо створюються такі дидактичні умови: навчальна пізнавальна діяльність підлітків має творчий характер; використовується взаємозв'язок різноманітних методів навчання, що сприяє формуванню культури мислення та навчання; здійснюється зв'язок теорії і практики в процесі навчального пізнання [5].

Чітке визначення пізнавальної діяльності дає Г. І. Щукіна – це особистісне утворення, що виражає інтелектуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чутливість у пізнавальному процесі. Вона характеризується: пошуковою спрямованістю у навчанні; пізнавальним інтересом, прагненням задовольнити його за допомогою різних джерел як у навчанні, так і в позанавчальній діяльності; емоційним піднесенням, благополуччям перебігу діяльності [6, с. 94].

Багато факторів впливає на виховання пізнавальної діяльності молодших підлітків, а це має велике значення для засвоєння матеріалу, що вивчається. Учень в процесі навчання й занять фізичною культурою намагається реалізувати себе як особистість через пізнавальну діяльність, а невід'ємними особливостями є пізнавальна активність та пізнавальна самостійність. До критеріїв, які впливають на активізацію пізнавальної діяльності молодших підлітків можна віднести: формування пізнавального інтересу до об'єкта навчання; збільшення активності в процесі занять фізичною культурою; прояв самостійності в навчально-виховній та фізкультурно-спортивній діяльності; розвиток пізнавальної самостійності тощо.

Видатний педагог Л. І. Карміна розглядає пізнавальну діяльність через призму формування світоглядних знань молодших підлітків. На думку автора головним елементом світогляду учня у процесі освоєння дійсності є знання. Саме знання та їх система, що визначають характер свідомої особистості, створюють опору для відповідного світогляду, забезпечуючи його обґрунтованість і внутрішню узгодженість. Науковець стверджує, що саме підлітковий період розвитку особистості багатий на фізичні, психічні та соціальні новоутворення і є найбільш сприятливим для їх формування [4].

Мета дослідження. Теоретичне обґрунтування та перевірка педагогічних умов, засобів та методів формування пізнавальної діяльності підлітків 5–6 класів у процесі занять фізичною культурою.

Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом розв'язання наступних завдань:

1. Розглянути стан проблеми формування пізнавальної діяльності молодших підлітків у педагогічній та психологічній літературі.

2. Визначити педагогічні умови, засоби, методуку, процес керування пізнавальної діяльності під час занять фізичною культурою.

Під час дослідження були використані наступні методи, а саме: аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та філософської літератури; вивчення навчально-нормативних документів з фізичного виховання; педагогічні спостереження; опитування; анкетування; узагальнення досвіду роботи вчителів з виховання в учнів пізнавальної діяльності у процесі занять фізичною культурою; бесіди; педагогічний експеримент тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом багатьох років у теорії і методиці фізичного виховання недостатньо приділялася увага проблемі виховання пізнавальної діяльності учнів молодшого підліткового віку у процесі занять фізичною культурою, а це негативно вплинуло на неосвіченість вчителів науково-обґрунтованими знаннями, методами та засобами її реалізації в сучасних умовах діяльності. Для успішної реалізації державної програми з фізичного виховання необхідно активізувати пізнавальну діяльність учнів 5–6 класів, оскільки за даними літературних джерел та проведених спостережень, стало відомо, що близько у 70 % молодших підлітків проявляється негативне відношення до занять фізичною культурою, тому що на даних уроках школярі не отримують належних теоретико-практичних знань, емоційного задоволення, а пізнавальна діяльність взагалі відсутня. Про необхідність формування пізнавальної діяльності також наголошують багато науковців, зокрема: А. В. Волков, М. Д. Зубалій, Є. В. Столітенко, Б. М. Шиян та інші.

На підставі аналізу літературних даних можна зазначити, що готовність до пізнавальної діяльності передбачає позитивні мотиви, а також володіння засобами досягнення мети – опорними знаннями, методами пізнання, прийомами розумової діяльності, навичками самостійної роботи [9. с.27]

Пізнавальна діяльність учнів молодшого підліткового віку формується в процесі навчально-пізнавальних дій, спрямована на вирішення пізнавальних завдань, розвитку пізнавальної самостійності та формування світогляду підлітка. Відомо, що пізнавальна діяльність сприяє формуванню світогляду підлітків 5–6 класів, який є невід’ємною та складною формою освоєння діяльності. Необхідною умовою пізнавальної діяльності підлітків є пізнавальний інтерес, який відображає суб’єктивне залучення особистості до різних видів діяльності та відповідне ставлення до навколишнього світу. В. М. Марків розуміє пізнавальний інтерес як мотив навчання, що є яскравим показником розумового розвитку особистості школяра [11]. На основі аналізу літературних даних, можна зазначити, що для успішного залучення молодших підлітків до занять фізичною культурою варто дотримуватися наступних умов: отримання позитивних емоцій під час занять фізичною культурою; творчий підхід учителя до процесу навчання; навантаження мають бути підібрані з урахуванням статі та фізичної підготовки молодших підлітків; заняття мають будуватися з дотриманням певної послідовності (цікаво – знаю – вмію); заняття мають бути зрозумілими для займаючих.

На підставі проведених спостережень можна стверджувати, що для успішного виховання пізнавальної діяльності та залучення молодших підлітків до занять фізичною культурою дієвою формою являється проведення різноманітних фізкультурно-спортивних свят, змагань та заходів. Дані форми сприяють підвищенню інтересу до фізичної культури та спорту, а це в свою чергу накладає позитивний відбиток у навчанні учнів підліткового віку. Також слід прийняти до уваги той факт, що формування стійкої установки до занять фізичною культурою та спортивною діяльністю на пряму залежить від мотивації, яка спонукає молодших підлітків до самовдосконалення. У свою чергу ефективність самовдосконалення особистості учня залежить від рівня самооцінки, яка проявляється у різних сферах життєдіяльності індивіда.

Одним із головних мотивів поведінки і діяльності підлітків 5–6 класів у загальноосвітніх школах є прагнення знайти своє місце серед ровесників. У зв’язку з цим, поведінка молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах формується з урахуванням думки однокласників, яка для них має більше значення, ніж думка вчителів і батьків. Тільки в процесі самої навчальної діяльності формуються навчально-пізнавальні мотиви. На формування позитивної мотивації до навчальної та фізкультурно-спортивної діяльності впливають наступні фактори: зміст матеріалу, який вивчається; організація навчальної та фізкультурно-спортивної діяльності; колективні форми навчальної та фізкультурно-спортивної діяльності; оцінювання навчальної та фізкультурно-спортивної діяльності; стиль викладання вчителя; формування необхідних мотивів; оцінка досягнень і планування подальших дій.

Як не прикро говорити, але часто ми є свідками небажання молодших підлітків займатися та відвідувати уроки фізичної культури, це пов’язано зі зниженням рівня навчальної мотивації та фізкультурної діяльності. Сама по собі мотивація не виникає, вона формується завдяки різноманітним потребам, які можна виокремити у три групи, а саме: потреба у русі, потреба у виконанні обов’язків, потреба у спортивній діяльності, такий розподіл був запропонований А. Ц. Пуні [1]. Суб’єктивними причинами, які спричиняють до пропусків уроків фізичної культури слід вважати: відсутність інтересу до уроків (не враховуються потреби та вподобання молодших підлітків); відсутність порозуміння між вчителем і учнем; невіра у свої сили, занижена самооцінка, побоювання стати об’єктом глузування зі сторони однокласників у зв’язку з низьким рівнем фізичного розвитку та непосильними завданнями.

Найбільш ефективним стимулюючим фактором являються різноманітні змагання, які позитивно впливають на збільшення сили мотиваційного компоненту пізнавальної, навчальної та фізкультурно-спортивної діяльності. Необхідно відмітити, що у загальноосвітніх навчальних закладах на уроках фізичної культури часто застосовують ігровий та спортивно-ігровий методи організації молодших підлітків. У ході занять фізичною культурою з використанням спортивно-ігрового методу молодші

підлітки були розподілені на підгрупи з урахуванням рівня фізичного розвитку, фізичних здібностей та індивідуальним відбором. Як зазначає І. Д. Бех [2], провідне місце серед мотивів діяльності молодших підлітків належить ігровим мотивам.

Необхідною умовою успішного формування пізнавальної діяльності учнів молодшого підліткового віку в процесі занять фізичною культурою є раціональний вибір тренувальних засобів і методів фізичної підготовки, що забезпечує, швидкий і суттєвий приріст фізичних якостей, створює успішну позитивну ситуацію. Підбір вправ, об'єм фізичного навантаження, його інтенсивність і послідовність завдань (які поступово ускладнювалися), проведення контрольних занять і змагань – усе це загалом забезпечувало необхідні педагогічні умови для виховання пізнавальної діяльності і розвитку фізичних здібностей молодших підлітків.

Враховуючи вищевикладене, постала гостра проблема в управлінні пізнавальною діяльністю підлітків 5–6 класів у процесі занять фізичною культурою. Варто зауважити, що системи управління пізнавальною діяльністю молодших підлітків практично не створено. Процес навчання являє собою дуже складну систему, в якій відбувається взаємодія учителя і учня. Кожен із учасників навчального процесу має свої певні функції, зокрема задача вчителя полягає не лише в повідомленні завдань, але й здійсненні управління процесом засвоєння знань і способів діяльності. Задача учня полягає в оволодінні системою знань та засобами їх отримання [11]. Учитель стає організатором пізнавальної діяльності підлітків 5–6 класів, формує інтерес, організовує самостійну та творчу діяльність школярів на уроці, мотивує учнів до занять фізичною культурою тощо. Процес керування пізнавальною діяльністю відбувається на підставі організації та планування цілеспрямованої діяльності, здійсненні корекції та контролю майбутніх дій, аналізу процесу та оцінки результатів. Тому, можна зазначити, що ефективне управління пізнавальною діяльністю буде можливе при умові у спільній меті вчителя і учня, у бажанні вирішити дане завдання, у цілеспрямованому процесі керування пізнавальною діяльністю.

Висновок. Отже, пізнавальна діяльність характеризується як поєднання чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення та практичної діяльності, що спостерігається на кожному життєвому кроці, у всіх видах діяльності учнів молодшого підліткового віку, але лише в процесі навчання пізнання набуває чіткого обрамлення в особливу властивість, яка притаманна тільки навчально-пізнавальній діяльності людини.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягатимуть у вивченні ефективності процесу керування пізнавальною діяльністю молодших підлітків під час занять фізичною культурою.

Використані джерела

1. Пуни А. Ц. Некоторые вопросы теории воли и волевая подготовка в спорте // Психология и современный спорт. – М.: Физкультура и спорт, 1973. – С. 32-43.
2. Бех І. Д. Емоції в процесі морального виховання молоді // Початкова школа. – 1996. – № 10. – С. 8-11.
3. Долбенко Т. О. Активізація пізнавальної діяльності підлітків: Монографія. / Т. О. Долбенко. – К.: ТОВ Аратта, 2003. – 234 с.
4. Карміна Л. І. Формування світоглядних знань підлітків у процесі навчально-пізнавальної діяльності: Автореф. дис. д-ра пед. наук. / Інститут педагогіки АПН України. / Л. І. Карміна.– К., 1998. – 18с.
5. Цыбовский В. Л. Активизация познавательной деятельности старшеклассников в процессе взаимосвязи проблемного и частично-поискового методов обучения: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.п.н / Белорусский педагогический университет. – Минск, 1995. – 22с.
6. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. / Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.
7. Бегиева Т. В. Обобщенные наглядные ориентиры в управлении познавательной деятельностью: Автореф. на соиск. учен. степ. к.п.н. / Ростовский на Дону государственный педагог. институт. – Ростов на Дону., 1992. – 21с.
8. Рачкова Л. В. Управління навчально-пізнавальною діяльністю школярів у процесі вирішення ними дидактичних ситуацій: Автореф. на здоб. ступ. пед. наук / Харків. держ. педагог. інститут. / Л. В. Рачкова. – Х., 1996. – 23с.
9. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., доп. / В. І. Лозова. – Харків: „ОВС”, 2000. – 175 с.
10. Марків В. М. Дидактичні умови формування пізнавальних інтересів молодших підлітків / В. М. Марків. – Х., 1994. – С.28.
11. Борова Т. Функції управління навчальною діяльністю учнів // Т. Борова. – Рідна школа. – 2000. – № 7. – С. 45–46.

Shumejko S. N.

PARENTING COGNITIVE ACTIVITY OF YOUNGER ADOLESCENTS DURING PHYSICAL TRAINING

The article discusses the theoretical bases of education cognitive activity of younger adolescents during physical training.

Key words: *education, cognitive activity, young adolescents, physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 19.09.2013 р.